

פרשת דברים תשע"ט

פנינים מרבנינו האור החיים הקדוש

מדוע הוריד ד' דמעה מיוחדת על ביטול התורה שנתהווה על ידי חורבן הבית.

ג) והנה זה לשון הגמרא במסכת חגיגה (ה): **"דמעה תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר ד' (ירמיו' ג יז). א"ר אלעזר, שלש דמעות הללו למה. [ומתורצת הגמרא:] אחת, על מקדש ראשון. ואחת, על מקדש שני. ואחת [על ישראל שגלו ממקומן. ואיכא דאמרי (יש אומרים) אחת] על ביטול תורה.**

[ולפי זה, בכדי לקשר את ענין ההליכה בגלות, האמור בכתוב (-כי נשבה עדר ד'), לענין ביטול תורה (שביארה הגמ' הנ"ל, בכונת הדמעה השלישית, ותרד עיני דמעה), מבארת הגמ' את כוונת הכתוב, באומרו ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר ד', באופן כזה:] "כיון שגלו ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה".

ומבואר מדברי הגמרא, שד' יתברך (כביכול) הוריד שלש דמעות, על ענין החורבן. ומבארת הגמרא, שאחת מהן היתה בכייה על חורבנו של הבית המקדש הראשון, ואחת על חורבן בית שני, ואחת על ביטול תורה. **ויש לשאול [שאלה שנייה]** מדוע היתה אחת מן הדמעות, שבכה ד' על החורבן, דמעה מיוחדת לענין ביטול תורה: א' מה הוא הקשר, בין החורבן לביטול תורה. (עיי' יערות דבש, שלא יישב שאלה זו). ב' מדוע נחשבה ענין "ביטול תורה", כדבר מיוחד בפני עצמו, לְחִיבּ הורדת דמעה נפרדת עליו. **דהיינו** שאם כוונת הגמרא – לענין ביטול תורה, היא, שעל ידי טלטול הגלויות, נשתכחה תורה מישראל (עיי' בזה בהקדמת הרמב"ם ל"יד החזקה, וכדמשמע מפשטות לשון הגמרא), הרי שזה הוא דבר צדדי, שנשתלשל ונסבב, מאמצעות החורבן, ואיננו דבר עצמיי שנעשה על ידי החורבן – עד שראוי להוריד עליו דמעה נפרדת. ואם כן יש לשאול (כנ"ל), מדוע נחשבת "ביטול התורה" שנתהווה על ידי החורבן, כחלק מעצם חורבן הבית – ושגלל חשיבותו, הוריד ד' עליו, בייחוד, דמעה נוספת.

עיקר השראת השכינה בבית המקדש הוא מכח התורה הקדושה

ד) והנה בכדי ליישב את השאלות הללו, יש צורך לבאר, מה הוא הדבר שגרם להורדת השכינה בבית המקדש. דהנה יחודייתו של הבית המקדש, הוא זה שהוא הי' קוֹעֵן לְשִׁכִּינָה – עיקר השראת השכינה, היתה בו. ואמנם יש לברר, באמצעות איזה כח קדוש, נתהווה המִשְׁכָּת והוֹרְדַת השכינה אל מקום שכונתה בבית המקדש.

והנה במדרש מבואר, שהורדת השכינה אל העולם הזה, נעשה רק על ידי קבלת התורה (תנחומא נט א טז: "עמד משה והורידה לארץ"), ומקום השראתה הקבועה, היתה **במשכן**, אצל התורה – הארון (רמב"ן ריש תרומה, וכן מבואר במדרש, שמו"ר לג א, שהשראת השכינה במשכן נתהווה מאמצעות התורה הקדושה, ומבואר באה"ח דברים לג ב, "וחוץ מדרכם כיו מימינו כיו לישראל").

וכמו כן בבית המקדש, הורדת השכינה אל תוכה, נפעלה ונתהוותה, אך ורק באמצעות כח התורה הקדושה, (וכדמבואר בהמקורות המובאים להלן בסמוך). ולכן עיקר מקום שכונתה, במקדש, היתה אצל הארון.

(אמנם צריך ביאור על זה ממש"כ הרבינו בחיי, [בראשית מו כז], שסיבת מניעת השראת השכינה בבית שני – באותו דרגה שבו היא שרתה בית הראשון, הי' משום שלא נמצאו שם שישים רבוא ישראל. ומזה משמע, שאילו היו שם שישים רבוא בני ישראל היתה השכינה שורה עליהם – גם מבלעדי היות הארון שם. ויש לפלפל. שו"ר יישוב הענין בזה, על פי פנימיות התורה: עיי' נפש החיים [שער ב פרק יז], ובדרשות מוהר"ח לר"ה. ואכמ"ל בזה. ועיי' עוד להלן אות ה ד"ה על פי דברי).

ובאמת, יסוד ענין זה שהשראת השכינה שבמקדש היתה מיוסדת על התורה הקדושה, מתבאר על פי פנימיות תורתנו הקדושה. דהנה זה

מדוע מגדיר האוה"ח את הַפְּתִי מדרש והבית המקדש עם תואר דומה של "חצר בית המלך - חֲצֵרוֹת ד'"

א) "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וַחֲצֵרֹת ודי זהב" (א.א). והנה האוה"ח מבאר (על דרך רמז) את כוונת תיבת וַחֲצֵרֹת, וזה לשונו: **"ואפשר לפרש כל הכתוב דרך רמז באופן אחר, והוא כי במקרא מועט לימד משה כללות יראת ד' ומיזות ההגונות, הצריכין להולכים בתורת ד', והם מיזות תשעה כו'.**

[ה]שמיני תלמוד תורה בקביעות כיעקב אבינו, דכתיב (בראשית כה כז), יושב אהלים – לא לתלמוד עראי. והוא אומרו וַחֲצֵרֹת, הם חֲצֵרוֹת ד', שהם בתי מדרש". הרי מבואר, שהאוה"ח מתאר את הַפְּתִי מדרש, עם התואר של חצרות. (עיי' תהלים פד יא, וכמו שנתבאר במכות י, עיי' שם ברבינו חננאל). דהיינו שהאוה"ח מגדיר את הַפְּתִי מדרש, כְּ"חֲצֵרוֹת ד'".

והנה האוה"ח בפרשת פנחס (במדבר כו יט ד"ה ואומרו בני פרץ), מבאר (על דרך רמז) את כוונת הכתוב באומרו "לחצרן משפחת החצרני", וזה לשונו: **"שְׂנֵי־בְנֵי חֶצְרֵי בֵּית הַמֶּלֶךְ, והוא בית המקדש אשר פעל ד' וכוננו ידיו, ויהיו ישראל מבני פלטין שלו, והוא אומרו לחצרן משפחת החצרני. והבן".**

הרי מבואר, שהאוה"ח מתאר את הבית המקדש, עם התואר של חצרן. דהיינו שהאוה"ח מגדיר את הבית המקדש כְּ"חֶצְרֵי בֵּית הַמֶּלֶךְ" – הדומה להתואר חֲצֵרוֹת ד', שבו הגדיר האוה"ח את הַפְּתִי מדרש. (אציין דרך אגב: "חצרת" עם ארבעת אותיותיו, הוא בגמטריא "שבת". ויש לכלול בזה הרבה ענינים. ואכ"מ).

ויש לשאול [שאלה א']: מדוע מגדיר האוה"ח את הבית המקדש, באותו אופן שבו האוה"ח מגדיר את הַפְּתִי מדרש. ובאמת, מזה שהאוה"ח מגדיר את הַפְּתִי מדרש והבית המקדש עם תואר דומה ושווה, מבואר, שהצד השווה שבהם איננו רק ענין צדדי או טפל, אלא הוא ענין חשוב ועיקרי מאד – הַמְּבֹטָא את מהותם ועצמיותם. ואם כן יש לשאול מה הוא הדבר העיקרי ההוא, שבו שווים הַפְּתִי מדרש והבית המקדש, זה לזה – בעצמיות מהותם.

הבית המקדש הי' מגין על ישראל מן המזלות וכמו כן הבתי מדרשים שבחו"ל מגינים על ישראל מן המזלות והשרי מעלה העומדים לגגם (גר"א)

ב) הנה הגר"א מבאר, (עיי' ספר יבנה המקדש דף קנ בהערה, כל המראי מקומות בזה), שְׁהַפְּתִי מדרשים שבחו"ל, **מגינים** על ישראל מִשְׁרֵי האומות והמזלות, כמו שהבית המקדש הי' מגין עליהם (מן המזלות. גר"א שם א ו) **בנענו.** [וכעין זה מבואר בתלמידי רבינו יונה (ברכות ד, בדפי הרי"ף, ד"ה כל הקובע), הובא לשונו להלן אות ה ד"ה וזה לשון], עיי' שם].

זוה לשון הגר"א (שה"ש א ז): **"ואף בחו"ל [הבתי מדרשים מגינים עליהם], כי עתידין בתי מדרשות שבחו"ל להיות נקבעין בא"י, ואם כן כשיושבים ולומדין תמיד בבהמ"ד שבחו"ל אז הם דומים כאילו הם בא"י – אף שהם בחוץ לארץ בתוך [מקום שליטת] השרים" (השבעים שרי מעלה).**

הרי מבואר מכל הנ"ל, שמצד עצמיותם ומהותם הַפְּתִי מדרשים והבית המקדש, דומים זה לזה. ולְכֵן, כמו שהבית המקדש הי' מגין על ישראל, כמו כן הַפְּתִי מדרשים מגינים על ישראל. ואם כן יש לשאול כנ"ל, מה הוא הדבר העיקרי ההוא, שבו שווים הַפְּתִי מדרשים והבית המקדש, זה לזה – בעצמיות מהותם.

מקום התורה במקומו, כדאמרינן מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד, ולפיכך בזה יינצל מהאויבים". (עיין בספר יבנה המקדש דף כ מש"כ בזה).

וכך כתבו ת"ר להלן שם (ד"ה אוהב ד): "כך אוהב (ד) השערים המצויינין בהלכה, כלומר, ששם קביעות התורה וההוראות בכל יום כו' מפני שהמקומות הקבועים הם במקום בית המקדש כדאמרינן מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד".

וכן מבואר בלשון המהרש"א (שם ד"ה המצויינין): "דבזמן שביית המקדש קיים ה' שם לשכת הגזית, שמשם יוצאת הלכה פסוקה, על פי סנהדרין, (כי סנהדרין גדולה ישבו בלשכת הגזית. עי' ר"ה לא), ועמהם וודאי השכינה שרויה, (דלכון להלכה, צריך שיהא הקב"ה עמו – וד' עמו, כדמבואר בגמ'. וע"ע תהלים פב א). ועכשיו שחרב בית המקדש, אותן ארבע אמות של הלכה, שפך תלמיד חכם קובע לו לגירסתו בתלמוד, היא תחתיה להיות השכינה עמו". (עכ"ל המהרש"א).

[ועל פי דברי המהרש"א הללו, יש ליישב: איך שרתה השכינה בבית שני (בדרגה מועטת), גם מבלעדי היות הארון שם. כי מדברי המהרש"א מתבאר, שהשכינה שרתה שם (-בבית שני) באמצעות לימוד התורה של הסנהדרין שבלשכת הגזית].

וכמו כן מבאר המהר"ל (תפארת ישראל פרק ע, בביאור דברי הגמ' הנ"ל), וזה לשונו: "התבאר לך, כי התורה בגלותינו, [היא] מקום מקדשינו". וכן הוא לשון הגרי"א"ח (בפירוש אור תורה על ספר מעלות התורה, אות מו, עיין שם ההסבר על פי בבלה): "ומכל מקום נשאר לנו התורה הזאת שהיא פנימיות העולמות כולם, ואין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד, וזהו ממש הבית המקדש".

וכן מבאר הנפש החיים (שער ד פרק לד), וזה לשונו: "ומעת חורבן בית מקדשנו, וגלו בנים מעל שולחן אביהם, שכינת כבודו יתברך אזלא (-הולכת) ומתרכא (-ומגורשת) כביכול, ולא תרגיע (-ואין לה מנוחה). ואין שיעור רק התורה הזאת – כשישראל עם הקודש, מצפצפים ומהגים בה כראוי, הן (-הלומדי תורה) יקמה לה (-לשכינה), למקדש מעט: (א) להכין אותה (ב) ולסעדה (ג) ושורה עמהם (ד) ופורשת כנפיה עליהם כביכול, ובין כך אית (-יש לה) ניחא מעט כו' (-קצת מנוחה). כמאמרם זכרונם לברכה, בפרק קמא דברכות: מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. כו'".

ובעסק התורה, הוא עושה כביכול דירה לו יתברך בתחתונים, לשכון כבוד בארץ, יתברך שמו. כמאמרם זכרונם לברכה בשמות רבה פרשה לג (אות ז): עד שלא ניתנה תורה לישראל ומשה עלה אל האלקים, משניתנה תורה, אמר הקב"ה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם".

הרי מבואר, שלאחר חורבן בית המקדש, מקום השראת השכינה היא הארבע אמות של הלכה – הלומדי תורה והמקומות שבהם הם לומדים "הלכה" בקביעות. (מדברי המפרשים מתבאר, כמה הגדרות וביאורים שונים לענין הסבר התואר של "הלכה", המוזכר בגמרא. ואכ"מ). דהיינו שיקום הלומדי תורה הוא ממש כ"מקום בית המקדש".

לפי שגם בבית המקדש, נעשית הורדת השכינה באמצעות התורה הקדושה, לכן כמו כן בחורבנה – על ידי לימוד התורה, שוכנת השכינה על לומדיה ובתי מדרשיה.

מקום המקדש מסוגל להורדת השכינה – השראת השכינה גורמת להשפעת התורה

1) אמנם יש להבהיר, שישנם שתי אופנים שונים שבהם נעשית הורדת השכינה אל הבית המקדש (ואל העדה"י) – באמצעות התורה הקדושה: א' באמצעות "התורה עצמה" – הארון, שבו היו הלוחות והתורה. ב' באמצעות "לימוד התורה". (עי' בהמקורות הנ"ל אות ה).

ויש להוסיף: א' במקום שנמצאת השראת השכינה, הרי שהשכינה מסייעת להלומדי תורה. ולכן השכינה הורדת באמצעות הארון, משפעת לישראל שפע עצום של תורה. (נפש החיים ב יז, דרשות מוהר"ח לר"ה, משנת ר' אהרן ח"א דף צו).

לשון האוה"ח (במדבר כא יז): "התורה שנקראת באר מים" נקראת נאר על שם המקור, שהיא שכונה עליונה שנקראת באר". [ובפרשת כי תצא (דברים כב יג ד"ה ואמרו ונתנו), האוה"ח מבאר: "השכינה כו' נקראת תורה שנבעל פה כידוע לידוע חן". (וצוין על זה, זוהר ח"א כו, רמז)].

ועל פי זה מבאר האוה"ח את כוונת הכתוב (שם יח): באר חפרוה שרים קרוה נדיבי עם, וזה לשונו: "ואמרו חפרוה שרים וגו'. יתבאר על פי דבריהם שאמרו, כי באמצעות עסק התורה מתקנים מקור עליון שנקרא "באר".

והתיקון הוא כפי בחינת מעלת העוסקים בתורה: הצדיקים הראשונים שהיו במדריגה גדולה הם ש"חפרו" את הבאר ועשאוה לשנות ממנה, והם האבות, בסוד והאבן גדולה על פי הבאר (בראשית כט ב), ויגל את האבן [מעל פי הבאר] וישק את (ה)צאן (עיין שם פסוק ז).

ומאז היתה התורה ראויה לינתן לישראל ו[אמנם] עודנה לא היתה בבחינת השגה – לשנות ממנה, עד שקרוה נדיבי עם, הם משה אשר הורידה לנו, ועמדו אחריו מקבליה ממנו, וקנים ונביאים ואנשי כנסת הגדולה ופירשוהו כו'".

והנה הרמב"ן מבאר: "כי הבאר ירמוז לבית המקדש". (רמב"ן בראשית כט ב). "כי באר מים חיים ירמוז לבית אלקים" – בית המקדש. (רמב"ן בראשית כו כ).

ולפי זה, מבואר מדברי האוה"ח, שהורדת הבית המקדש – "באר, שכונה עליונה", והשכינה שבו, אל העולם הזה, הרי שהוא נעשה אך ורק באמצעות כח התורה הקדושה. ומזה מתבאר, שהשראת השכינה בבית המקדש, נתהווה אך ורק, מכח התורה הקדושה המקושרת להשכינה העליונה – כי אורייתא וקוב"ה חד הוא. ודו"ק.

ואציין עוד כמה מקורות, שבהם מבואר, שהורדת השכינה אל המקדש נעשית באמצעות התורה הקדושה: האוה"ח בפרשת בראשית (א א אופן כא), מבאר: "בתחילת הבריאה גם הארץ היתה בגדר הטהרה כו', ותמצא שקודם שחטא אדם ה' ד' מצוי בתחתונים כבעליונים כו'".

אלא שעל ידי מעשה התחתונים, והארץ היתה תוהו ובוהו – ונתגשמה והוחשך אורה לצד מעשה הרשעים. ויאמר אלקים יהי אור "שהיא התורה, אז חזרה הארץ לקדמותה לאידי אורה, ושכן ד' בארץ עם עמו ונחלתו" והוא אמרו ויהי אור".

וכך כתב האוה"ח בפרשת נשא (במדבר ה טו): "כי הטבת ישראל – כשעמדו על הר סיני, והכשרתם, ה' גם כן ראוי להשרות שכינתו יתברך בארץ וכו' ודירת ד' בתחתונים כבעליונים כו'. ועל ידי עון העגל חזר הכיעור כו' ולא הועיל הטבתם של ישראל אלא למקום מוגבל תוך מחניהם" [ששם הועילה ההטבה הנ"ל – התורה, להורדת השכינה].

הרי שמבואר מדברי האוה"ח, שרק מכח התורה נתאפשרה הורדת השכינה אל הבית המקדש (-מקום מוגבל תוך מחניהם"). ומשמעות דברי האוה"ח הוא, שגם עֲצֵם הורדתה, נעשית רק מצד היות התורה בארץ, עם בני ישראל. (עי' בפרט באוה"ח דברים לג ב, "וחוץ מדרכם כו' מימינו כו' לישראל", ולהלן אות ה ד"ה ובעסק התורה).

וכן מתבאר מדברי הב"ח (או"ח סי' מז ד"ה ומ"ש דאמר) עיין שם. וכן מבואר בדברי הגר"א (הגדה של פסח ד"ה ברוך המקום). וע"ע בדברי הפמ"ג (או"ח סי' מז משב"ז ס"ק א), ובהמקורות המובאים להלן (אות ה), לענין השראת השכינה על הלומדי תורה בזמן הזה.

לאחר חורבן בית המקדש הלומדי תורה ומקומות לימודיהם הקבועים נחשבים כ"בית המקדש"

ה) ולפי שהמהות ענינו והתייחדותו של המקדש – השראת השכינה שבו, נתהווה על ידי התורה הקדושה, [לפיכך] בזמן חורבנו, נחשבים הלומדי תורה כ"מקום המקדש". דהנה זה לשון הגמרא (ברכות ה): "מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד".

וזה לשון ת"ר (ד. בדפי הרי"ף ד"ה כל הקובע): "הפסוק נאמר על בית המקדש, שהקב"ה ה' משרה שכינתו שם ובזכותו היו ישראל יושבים לבטח ולא היו מפחדים מהאויבים, ועכשיו שאין בית המקדש קיים,

שכחת התורה וזכירתה כפי שכחת ירושלים וזכירתה וההסבר בזה

(ח) והנה על פי זה יובן מה שנתבאר בספח"ק (להלן), שהצלחת האדם בתורה, מקושרת לזכירת החורבן, ועל ידי שכחת החורבן, נגרמת לו שכחה, גם בתורתו.

דהנה במזמור על נהרות בבל, כתוב: אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני. (תהלים קלז ה). ובספר נורא תהילות (על תהלים), בהפירוש קדש הלולים (להר' רחמים בוכריץ זצוק"ל), מבואר כוונת הכתוב על ענין שכחת התורה, וזה לשונו: "אם אשכחך ירושלים וגו'. אפשר שבא לרמוז על שכחת לימוד התורה, שזה בא מצד שכחת הימין (תשכח ימיני). והוא על דרך מה שאמרו (ב"ב כה): הרוצה להחכים ידרים (בתפילות, יחזיר פניו לדרום. רש"י), וידוע כי ימין הוא דרום. (כמבואר בתהלים פט יג, רש"י ב"ב שם ד"ה צפון וימין). וכן תמצא שסופי תיבות כל הפסוק [הוא תיבת] "חכמים", לרמוז מה שאמרנו".

ומבואר מזה שעל ידי שכחת ירושלים, "תשכח ימיני" – ישכח האדם את חכמת התורה שבו. [ועל פי דרך זה יש לבאר גם את המשך הכתובים: **תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי**, והיינו שהלשון של האדם לא תוכל לדבר דברי תורה. (ועל דרך מה שאמרו חז"ל "לשון המדברת אמרי שפר"). ואפשר ש"ימיני", רומז לתורה שבכתב, ו"לשון" מרמז לתורה שבעל פה. ואין להאריך].

הרי שמבואר מזה: א' אִי זכירת ירושלים, מביאה לשכחת התורה ומניעת השגתה. ב' על ידי זכירתה יזכה לתורה, (כי מכלל לאו אתה שומע הן, ועוד, זיל בתר טעמא. ועזה"ד מבואר בספר קב וישר פרק צג, עיין שם).

ולפי מה שנתבאר לעיל, יבואר הקשר שבין שכחת החורבן לשכחת התורה, וכן השייכות שבין זכירת ירושלים להצלחת האדם בתורה. שהרי עיקר מקום השראת השכינה – הנצרכת להשגת התורה, הוא המקדש שבירושלים. ולכן כפי דרגת התקשרותו של האדם למקור שפע השכינה, כן כפי זה תהי' דרגת הצלחתו בלימוד התורה הקדושה.

לפיכך באמצעות זכירת ירושלים, נחשב לו להאדם כאילו הוא שם (בבחינת מה. כי מקום האדם נקבע כפי מחשבתו. בעש"ט). ולכן יושפע עליו מבחינתה – תורה, המושפעת באמצעות השראת השכינה. וזה הוא לכאורה כוונת השפ"א (פרשת תבוא תרג"ד ד"ה במדבר תנחומא): "על ידי זכירת בית המקדש יכולים להתדבק בהארץ בית המקדש".

(ההסבר הזה נכלל בכוונת החיד"א, מדבר קדימות מערכת צ אות ז, במש"כ לבאר את דברי הקב וישר הנ"ל, רק שביארנו באופן מפורט, את הצורה והאופן שבו מושפעת התורה אליו עיין שם).

[וע"ע בדברי השפ"א (חנכה תרמ"ד ד"ה בענין), וזה לשונו: "עתה בגלות כפי מה שמצטערין ומתאוננין על חיסרון בית המקדש כך זוכין למצוא איזה הארה מבית המקדש". ועל פי ההסבר הנ"ל, יבוארו גם דברי הבני יששכר (מאמרי תמוז-אב מאמר ג אות יב עיין שם).

ובאופן קצת שונה יש לבאר את כוונת השפ"א, והוא, שבאמצעות "זכירת" ירושלים האדם "מתחבר", אליה, ועל ידי זה יוכל להמשיך על עצמו שפע, מהמקור ההוא – בחינת ירושלים. (יסוד הזה מבואר בספרים הקדושים. ומבואר בראשונים, שהם היו נוהגים כן למעשה).

לעתיד לבוא גם הבתי כנסיות יתחברו אל בית המקדש – מה הוא ההסבר בזה הרי מהותו של הבית המקדש מיוסד על התורה ובהכנס"ס הוא מקום תפלה

(ט) והנה עד לה נתבאר, ההשוואה שבין בית המקדש והבתי מדרשים – התורה הקדושה. אמנם לפי זה יש לשאול: האם ייתכן לומר שגם לענין **בתי כנסיות**, תהא קיימת ההשוואה הזאת או לא.

דהנה זה לשון הגמרא: "תניא ר"א הקפר אומר, עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שפגבגל, שיקבעו בארץ ישראל כו' [לפי] שקורין ומרביצין בהם תורה".

ומבאר המהרש"א (ד"ה עתידין), את דברי הגמרא על פי המדרש (עי' שיר השירים ז, וצוין עוד על זה: פסיקתא רבתי א ג), האומר, שלעתיד לבוא יהא הבית המקדש גדול מאד – כגודלו של ירושלים בזמן הזה. והטעם לזה, מבאר

ב' **מקום** המקדש, מצד עצמיותו (היותו בירושלים, ובאמצעות היישוב. עי' תנחומא קדושים ט), מסוגל מאד, ומסייע, להורדת השכינה באופן נפלא ונעלה עד מאד. (עי' מהר"ל תפא"י פרק ע, בניהו מגילה כט. ד"ה ואהי להם). ולכן אין להשוות, בין שפע השכינה היורד ע"י לימוד התורה הנעשה בלשכת הגזית, ללימוד התורה הנעשה בשאר מקומות.

[וביותר] מזה מבואר ביערות דבש (ח"ב ריש דרוש ו), שגם הקשכת השכינה באמצעות הארון, רק נעשה מכח היות הארון במקום מקודש. עיין שם].

יישוב השאלות – ההשוואה במהות מציאותם של הביהמ"ק והבתי מדרשים נובע מהתורה הקדושה שבהם

(ז) ולפי כל זה מבואר, שבמהות עצמיותם, הצד השווה שבין הבית המקדש והבתי מדרש, הוא התורה הקדושה. דהיינו שמעלתם וחשיבותם, נתהווה על ידי התורה הקדושה – הארון, ולימוד התורה. ולכן, מצד זה, אפילו לאחר החורבן, הבתי מדרשים נחשבים כ"מקום המקדש". ולפיכך השווה האוה"ח אותם, בהגדרתם ותוארם, וקנאָם: "**חצר בית המלך – חֲצֵרֹת ד**". (ומיושבת בזה השאלה שנשאלה לעיל בְּאוֹת א).

ולפי זה מבוארים דברי הגר"א (לעיל אות ב), שכתב, שהבתי מדרשים **מגינים** על ישראל בגלותם, כמו שהבית המקדש הגין עליהם בהיותם שרויים על אדמתם. לפי שבאמצעות ריבוי השראת השכינה שנתהווה ע"י [לימוד] התורה, היו ישראל מושגחים ומשומרים על יְדָה. (עי' נפה"ח ב יז, נוב"י או"ח תנינא תשו"ק).

ולפי זה מבואר גם ענין הדמעה המיוחדת שהוריד ד' (כביכול) על ביטול התורה שבחורבן הבית. לפי שחורבנה של המקום הראוי לשפע השכינה, הרי שדבר זה בעצמיותו הוא גם "ביטול התורה". כי בזה שהשכינה נפרדת מהתחברותה העליון ונודדת ממקומה, שוב לא ייתכן לזכות – אפילו ע"י לימוד התורה, לדרגת השראת השכינה שהיתה במקדש. ועל ידי המעטת שפע השכינה הזאת, מתמעטת כמו כן השגתו בהתורה הקדושה. [עיין בזה לעיל אות ד מו"ד ובאמת, עד ד"ה ואצ"י]. (ובזה מיושבת השאלה שנשאלה לעיל בְּאוֹת ג).

ומבאר הגר"א שהמעטת השגתו בתורה, באיכות וכמות, היא נפלאה מאד. וזה לשון הגר"א (הובאו כל המראי מקומות בספר יבנה המקדש דף מו-מו): "עתה אין אנו מקבלים שום דבר חדש בתורה כמו בזמן בית המקדש, אלא מה שאנו מוציין כתוב בספרי הראשונים. ובזמן בית המקדש היו משקים לתורה וכמו שכתוב על ר' עקיבא (במדב"ר יט ו), דברים שלא נגלו למשה רבינו ע"ה נגלו לר' עקיבא וחביריו, ודריש על כל קוץ וקוץ (מנחות כט:). וזו היא השקאת התורה."

משא"כ עתה מלכה ושריה **בגויים אין תורה** (איכה ב ט), ואין לנו אלא ספיהי הראשונים הלוואי שנוכל להבין דבריהם כו', שאף הקוצרין אינן מגיעין עד תכליתה אלא זעיר שם בסוף הכרם קוצרין מעט, רצה לומר, שאין מגיעין עד תכלית החכמה כו'. וגם אינן מביינין על בוריו להשיג הדבר על אמיתתו".

והיינו שהמעטת התורה על ידי החורבן היא כל כך גדולה, הן בכמות והן באיכות, עד שהגמרא מתארת ומגדירה את ההמעטה הזאת עם התואר של "**ביטול** [ה]תורה". וכך כתב הגר"א, וזה לשונו: "על שלשה דברים העולם עומד על התורה כו' [ועל העבודה], ובחורבן נתבטלה העבודה, וכן התורה [נתבטלה], כמו שאמרו (חגיגה ה), **כיון שגלו אין לך ביטול תורה גדול מזה**". דהיינו שהמעטת התורה שנגרמה ע"י החורבן הוא כגדר ביטול העבודה הנעשה ע"י החורבן – "**ביטול**" ממש, כפשוטו.

ומוסיף הגר"א לבאר: "ולכן אנו אומרים אחר התפלה – שהיא במקום עבודה, ש**יבנה בית המקדש במהרה בימינו** ותהי' עבודה עצמה, ותן חלקינו בתורתך". כי רק לאחר בנין ביהמ"ק, נוכל לזכות ל"תורה".

[וצוין] עוד על זה: דרשות חת"ס (ח"ג עמ' יח), וזה לשונו: "וטוב יום אחד בעסק התורה בארץ ישראל באותן הימים כו' מאלף ימים עתה. והיו משיגים בזמן קצר מה שאינם משיגים עתה כל ימינו על אדמתנו". עד כאן הציטוט].

[ולפיכך] אחרי דתפילה היא התקרבות, הנה התגברות בתפילה מסייעת לתורה כו'. [וההסבר הוא, מכיון] דתורה בעי (צריך) התקרבות, כל מה שהוא קרוב יותר, הרי הוא מקבל יותר [תורה]. וכן לאידך גיסא [להיפך], ההתקרבות על ידי תורה, מסייעת לתפילה". (עכ"ל ר' אהרן). עיין שם עוד.

ומבואר מדברי ר' אהרן, שמהותו ועצמיותו, של הבית המקדש היתה הורדת השכינה והשראתה שם – הנעשית על ידי התורה הקדושה. אמנם **תכליתו** של הבית המקדש היתה "עבודה" – עבודת הקרבנות והתפילה. **ולפי** זה אין שום מחלוקת בין הרמב"ן והרמב"ם. כי הרמב"ן מבאר את מהותו של המקדש – הורדת השכינה והשראתה במקדש ע"י הארון שהיא התורה הקדושה, והרמב"ם מבאר את תכליתו של המקדש שהוא "עמוד העבודה" – עבודת הקרבנות והתפילה.

ויש לציין על זה לשון הרי"א"ח (שיח יצחק, דרוש פרשת תרומה עמ' יח): "גם בבית המקדש עיקר השראת שכינתו יתברך בו היתה בשביל התורה (יל"ע בכונתו, וצ"ח בפנים הספר ואינו תח"ו). כי שָׁמָּה נִשְׁבּוּ סְנֵהדְרִין גְּדוּלָה בלשכת הגזית שמשם יצאה תורה לכל ישראל.

ולכן ה' עיקר ישיבתם סמוך למזבח להורות נתן, שעיקר קבלת הקרבנות ה' רק בשביל זכות התורה כו'. וכן עיקר השראת השכינה היתה בין שני בדי הארון אשר שם הלוחות כי 'אורייתא וקוב"ה חד' כו'. ולכן גם אחר החורבן, משכן שמו יתברך [הוא] בכל מקום שעוסקים בתורה".

ולפי זה, מבואר הטעם שלעתידי לבוא יתחברו הבתי כנסיות אל הבית המקדש. לפי שאע"פ שבמהותם ועצמיותם, "אין" הבתי כנסיות דומים ושווים להבית המקדש (כי אין בהם את כח התורה של לימוד בקביעות), מכל מקום בתכליתם, הם דומים להבית המקדש, כי שניהם הם מקומות "עבודה" – עבודת התפילה ועבודת הקרבנות.

עוד יישוב להורדת דמעה נפרדת על "ביטול תורה" – ביעור הרע ותיקון הקרבנות נעשה על ידי לימוד התורה

יא ויש להוסיף (בקיזור נמרץ) עוד שלב של הסבר, בביאור הדמעה הנוספת שנתייחדה לענין ביטול התורה – והשתייכותו אל החורבן, על פי דברי האוה"ח בפרשת צו (ויקרא ז' לו), ודברי המהר"ל (תפארת ישראל פרק ע). כי באמצעות כח התורה, קיימת אפשרות להחזיר את המקדש – ולפעול תיקונים ככל הנעשה בבית, כשהוא בנינו.

כי באמצעות לימוד התורה, יבוער כל הרע מן העולם. דהיינו שתחזור השכינה להתייחד עם העליונים (זודה) – בשלימות, ותשכון כמו כן על בניה בעולם הזה. וגם תיקוני הקרבנות יכולים להיעשות באמצעות לימוד עניני העבודה.

דהיינו שעל ידי התורה: א' השכינה מתחברת למעלה ויורדת לשכון עלינו, כביכול. ב' באמצעות לימוד עניני העבודה אנו מתקרבים לד' כדוגמת פעולת הקרבנות (שנתבאר לעיל, אות י' ד"ה נתבאר, בשם ר' אהרן. וכן מבאר המהר"ל שם באריכות).

ולכן, מכיון שעל ידי החורבן – סילוק השכינה, נתמוטטה (כמעט לגמרי) עמוד התורה – שבאמצעותו היתה קיימת אפשרות להחזיר את בנין בית המקדש במהרה, הוריד ד' דמעה מיוחדת על זה. כי בענין זה של "ביטול התורה", טמונה ענין המסבב את הארכת הגלות – מניעת האפשרות לתקן את השכינה כמו בעבר, ולהחזירה לשכון בתוכינו. הרחמן יחזירה לנו בקרוב בב"א.

המהרש"א, הוא, משום שיתחברו אל בית המקדש כל הבתי כנסיות ובתי מדרשים, וייעשו לחלק מימנו.

ויש לשאול, מה הוא הקשר בין עצמיות מהותו של הבתי כנסת והבית המקדש, שבאמצעותו תתאפשר ההתחברות בין הבתי כנסיות להבית המקדש. והרי מהותו של הבית המקדש מבוסס על התורה שבו – ומהות ענינו של הבתי כנסיות הוא התפלה שבו, ואם כן, מה הוא ההסבר בהתחברות הזאת שביניהם.

(ואציין שהנצי"ב במרומי שדה, [מגילה כט.], מבאר שָׁגם בהכ"ו, כוחו להיקבע בא"י נובע מצד כח התורה [שבכתב], שבו. וכן משמע מפשטות לשון הגמרא. אמנם מדברי החת"ס [א"ח ס' ל ד"ה עוד], מבואר שהוא נובע מכח התפלה שבו. ושאלתינו הוא לפי דברי החת"ס).

"מהותו" של הביהמ"ק הוא השראת השכינה מצד התורה אמנם "תכליתו" הוא עבודת הקרבנות – ולפי זה מבואר טעם התחברות הבתי כנסת אל הביהמ"ק לעתיד לבוא ומבואר שלא נחלקו הרמב"ם והרמב"ן בביאור תכליתו של המקדש

(י) והנה בכדי להבין את הענין הזה, יש צורך לבאר את תכליתו של הבית המקדש. דהנה ישנם, הרוצים לומר, שקיימת מחלוקת בין הרמב"ן (בהקדמה לפרשת תרומה), והרמב"ם (ספר המצוות עשה כ, הל' בית הבחירה פ"א ה"א), בענין התכלית של הבית המקדש. אמנם מדברי ר' אהרן (משנת ר' אהרן ח"א צו-צח), מבואר, שאין כן הדבר, וכמו שיתבאר.

דהנה ר' אהרן, שואל: מצד אחד מבואר (עיין שם המקורות לכל הענינים הללו), שעיקר תכלית המקדש הוא לקרבנות, וכל עניני עבודה הצריכים מקדש. וזה לשונו: "ונמצא, דיסוד בית המקדש הוא לקרבנות ולתפלה, לפי דָּשָׁם היא השראת השכינה", (המסייעת לקבלת הקרבנות והתפילה).

אמנם מצד שני, מבאר ר' אהרן, התכלית של המקדש והמשכן הוא, התורה, וזה לשונו: "והכיר סוד המשכן דהוא להשראת השכינה, להשפיע תורה בישראל כו', ומבואר כל זה ברמב"ן ריש פרשת תרומה כו', והשראת השכינה שהיתה במשכן [וכן ה' במקדש (לשונו לעיל שם)], בבחינת הכבוד שעל הר סיני בשעת מתן תורה, ה' להשפעת התורה על ישראל, דלתורה צריך השראת השכינה כו' והרי דהתכלית היא התורה".

ולכן ביישוב שאלה זו, ר' אהרן (דף צו, אות ג) מבאר: "אמנם נראה דבאמת יסוד המקדש הוא לעבודה ולתפילה. אך לתפילה צריך השראת השכינה, דגדרה של תפילה הוא התקרבות להקב"ה. ו[לכן] צריך להתקרב להש"ת באותו מקום ובאותו שעה שהקב"ה קרוב לנו כביכול כו'. וגם אור הנפש בתפילה תלויה בהתקרבות להש"ת, ובוזה המקום גורם כו'.

ו[אמנם] יסוד ההתקרבות הוא רק בתורה, והקב"ה מתקרב על ידי תורה. ועצם ההתקרבות לעם ישראל הוא בבחירתו לישראל על ידי נתינת התורה. ומפורש בחז"ל, דמקודם היתה השכינה למעלה כו', ובא משה והורידה לארץ היינו בקבלת התורה. והמשין המעמד הנבחר, במקדש, כדי לחַזֵּק ולהגביר שפע התורה, ובוזה שכינה שרוייה בתוכינו והוא המועיל לענין העבודה והתפילה כו'.

נתבאר דתורה ותפילה כו' בשניהם מונח ענין הקירוב, ומכל מקום הבדל יש בין דרגת הקירוב בתורה לזו של תפילה. דבתפילה ההתקרבות היא מצד האדם, ובתורה היא מצד הקב"ה – דתפילה ענינה דעולה מלמטה למעלה, על ידי ההתקרבות מציידנו, (וכן הוא ענין עבודת הקרבנות. ציין על זה: בני יששכר [מאמרי ר"ח מאמר ב אות ג], שם משמואל [פרשת ויקרא תרעו]), ואילו תורה השפעתה מלמעלה למטה כו' על ידי שהקב"ה מתקרב אלינו.

הגליון הזה מוקדש לע"נ מרת בריינא זלאטא ב"ר ראובן יצחק ז"ל, נפטרה כ"ו סיון תשע"ז	הגליון הזה נתנדב לע"נ איש נעים הליכות, שריד לדור ישן, הרה"ג ר' אלחנן בן הרב פריץ זצ"ל, נפטר שב"ק כ"ג סיון תשע"ז	הגליון הזה נתנדב לגליון הזה נתנדב לע"נ האשה הצדקנית שהיתה תמיד בשמחה, ושם ד' שגור בפיא, מרת אסתר ב"ר שלום ז"ל
---	---	---

יו"ל ע"י מכון פניני אור החיים לתיקונים והערות נא לפנות למייל: peninei.ohrhachaim@gmail.com או בטל: 0360-300-845
נא לא לעיין בשעת התפלה וקריאת התורה